

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

КАРПЕНКО ЄВГЕН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 159.923:159.942

**ПСИХОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ДИСКУРСІ ЖИТТЄЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Острог – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор
Заграй Лариса Дмитрівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри соціальної психології та психології розвитку

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, доцент
Гандзілевська Галина Борисівна,
Національний університет «Острозька академія», доцент кафедри психології та педагогіки;

доктор психологічних наук, професор
Кузікова Світлана Борисівна,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
завідувач кафедри психології;

доктор психологічних наук, доцент
Шпак Марія Мирославівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, професор кафедри психології розвитку та консультування

Захист відбудеться 8 вересня 2020 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 48.125.03 у Національному університеті «Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., 35800.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.oa.edu.ua та в науковій бібліотеці Національного університету «Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., 35800.

Автореферат розісланий 7 серпня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат психологічних наук, доцент

І. В. Ковальчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розвиток сучасної психологічної думки відбувається під впливом метамодерністських методологічних засад, що відображають канони постнекласичної раціональності, в контексті якої переосмислюються способи експлікації й оптимізації процесу життєздійснення особистості. Це актуалізує проблему застосування у царині вікової та педагогічної психології змішаних методів, здатних довільно змінювати оптику прикладних досліджень складно організованих відкритих систем з такими їх характеристиками, як спонтанність і координація, нерівномірність, незавершеність і транзитивність розвитку, саморегуляція й автопоезис, віртуальність і дигітальність, інтерактивність і ціннісність, поєднання феноменології з екзистенцією та цілісності з диференціацією функцій тощо (С. Абрамсон, Р. ван ден Аккер, Т. Вермюлен, М. Гусельцева, М. Епштейн, Т. Марценківська, Е. Моден, Н. Сміт, В. Стьопін, Ю. Турушева та ін.).

У контексті новітніх методологічних, епістемологічних і світоглядних зрушень в Україні загострюється інтерес до таких категорій психологічної герменевтики і психолінгвістики, як розуміння, інтерпретація, тлумачення, наратив і ментатив, текст, дискурс, конструювання, смисл тощо (Л. Заграй, К. Вілбер, Л. Засекіна, Л. Калмикова, З. Карпенко, В. Климчук, О. Кочубейник, М. Орап, Н. Савелюк, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.), через призму яких вивчаються традиційні для психології проблеми соціалізації індивіда, актуалізації й розвитку особистісного потенціалу, психокорекції відхилень.

У світлі ідей пост- і метамодернізму та соціального контрукціонізму особистість перестає сприйматися як стійка у часі та прогнозована у поведінковому вияві структура. Натомість вона розглядається як процесуальне, полімотивоване, біо-, психо- й культурально зумовлене, дискурсивно залежне та водночас і самодетерміноване утворення. Такий погляд актуалізує дослідження взаємозв'язку інтра- та екстрапсихічних чинників конструювання людиною власного життєвого шляху. У зв'язку з цим гостро постають питання способів і механізмів забезпечення контакту особи з собою та із зовнішнім середовищем, наслідків дії цих механізмів, а відтак і чинників конструювання відповідних модусів персонального життєздійснення (О. Асмолов, Г. Балл, Г. Гандзілевська, Р. Інглхарт, С. Кузікова, С. Максименко, Л. Мішиха, М. Савчин, Р. Семюелс, Л. Сохань, В. Татенко, Т. Титаренко, С. Яланська, В. Ямницький та ін.).

Вирішення цих питань неможливе без ретельного дослідження афективно-когнітивної сфери, яка забезпечує ціннісно-цільове трансцендування й експресивно-комунікативне функціонування особистості, адже «розумні емоції» (термін Е. Носенко) сприяють не тільки осмисленню і присвоєнню наявних соціокультурних цінностей, а й осягненню глибинних інтенцій індивіда та розгортанню його суб'єктного потенціалу в просторі інтерперсональної взаємодії. Фактором, який уможливує розуміння, інтерпретацію, саморегуляцію і спрямування емоцій у просторі між- та внутрішньоособистісної взаємодії, є емоційний інтелект.

До виокремлення емоційного інтелекту як особливого виду інтелекту привело поглиблення студій розумових здібностей, спрямованих на успішну адаптацію особистості в процесі розв'язання проблем і нових життєвих завдань (Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Т. Доцевич, Е. Івашкевич, Р. Каламаж, Р. Кеттелл, І. Пасічник, Ж. Піаже, М. Смульсон, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, Л. Терстоун, Р. Торндайк, М. Холодна та ін.).

Сильним імпульсом до висування першої теорії емоційного інтелекту Дж. Мейера і П. Селовея слугувала концепція множинного інтелекту Г. Гарднера. Фундатори теорії емоційного інтелекту як окремої здібності запропонували чотирикомпонентну структуру цього конструкту: розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, їх оцінка і вираження, використання емоцій та управління ними. К. Петрідес і Е. Фернхем висунали диспозиційну теорію емоційного інтелекту, в складі якої виокремили адаптивність, асертивність, емоційну експресивність, оптимізм, самоконтроль та ін. риси особистості. Д. Гоулман об'єднав обидва підходи до вивчення емоційного інтелекту, вказавши на такі його складники, як самосвідомість, самоконтроль, соціальну чутливість, управління взаєминами. Паралельно розвивалися суміжні з емоційним інтелектом концепти емоційної компетентності К. Саарні, емоційної грамотності К. Штайнера, емоційної креативності Дж. Еверілл. На сьогодні сформувалися основні теоретичні моделі емоційного інтелекту: модель здібностей, диспозиційна модель (модель особистісних рис) і змішана модель. Сучасні зарубіжні дослідження емоційного інтелекту спрямовані на уточнення і конкретизацію трьох його засадничих моделей у різних царинах психологічної науки і практики, насамперед організаційної психології та психології лідерства, вікової та педагогічної психології, клінічної психології та психотерапії.

В Україні та країнах пострадянського простору дослідники тяжіють до змішаних (інтегративних) моделей емоційного інтелекту (В. Зарицька, О. Ляш, А. Четверик-Бурчак), часто вказуючи на його ієрархічну побудову (І. Андреева, Е. Носенко і Н. Коврига, М. Шпак). Автор відомого опитувальника емоційного інтелекту Д. Люсін обстоює модель здібностей.

Вікові та психолого-педагогічні аспекти емоційного інтелекту вивчали О. Амплеева, Т. Березовська, Ю. Бреус, Л. Вахрушева, Г. Геранюшкіна, Ю. Давидова, О. Джеджеря, С. Дерев'янка, Н. Жигайло, М. Журавльова, Є. Іванова, Я. Куценко, М. Манойлова, І. Мещерякова, О. Милославська, М. Нгуен, І. Опанасюк, Т. Солодкова, М. Шпак та ін. Проблеми, дотичні до психології емоційного інтелекту, досліджували І. Аршава, Л. Журавльова, В. Потапова, О. Саннікова, О. Чебикін та ін. Водночас недостатньо вивченим залишається ціннісно-цільовий потенціал емоційного інтелекту, зокрема в контексті розгортання аксіопсихологічних студій в Україні (І. Галян, З. Карпенко, О. Климишин, Г. Радчук, В. Рибалка, А. А. Фурман).

Бракує також оригінальних концепцій емоційного інтелекту, виконаних на засадах метамодернізму, соціального конструкціонізму, психотехнічного підходу, релевантних сучасним гуманітарним викликам і запитам психологічної практики.

З огляду на вказані обставини тема дисертаційного дослідження «Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості» є актуальною і перспективною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, програмами.

Дисертаційне дослідження здійснювалося відповідно до плану наукових досліджень кафедри соціальної психології та психології розвитку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Інноваційні психотехнології оптимізації аксіогенезу особистості» (номер державної реєстрації 0109U001408). Тему затверджено Вченою радою вищевказаного навчального закладу (протокол № 10 від 30 жовтня 2018 р).

Мета дослідження: керуючись логікою постнекласичної раціональності та методологічними засадами метамодернізму, теоретично обґрунтувати й емпірично верифікувати триангуляційну модель емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості, з'ясувати його структурно-функціональні, вікові й професійно-орієнтовані характеристики.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати дослідження емоційного інтелекту в контексті різних теоретичних підходів, моделей і концепцій.

2. Здійснити психолого-герменевтичну концептуалізацію емоційного інтелекту в проекції на дискурс життєздійснення особистості, обґрунтувати його триангуляційну модель.

3. Розкрити особливості застосування змішаної методології щодо організації, відбору методів діагностики, реалізації експериментального впливу та формування дизайну вибірки емпіричного дослідження.

4. Реалізувати номотетичну лінію емпіричного дослідження емоційного інтелекту на пілотажному і скринінговому етапах; представити результати кількісного аналізу.

5. Реалізувати формат ідеографічного (якісного) дослідження емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення шляхом нарративного аналізу психотерапевтичних випадків.

6. Представити результати використання змішаних методів емпіричного дослідження в контексті реалізації позитивно-психотерапевтичної програми формувального експерименту.

Об'єкт дослідження – дискурс життєздійснення особистості в його ціннісно-цільовій визначеності та процесуально-діяльнісній реалізації.

Предмет дослідження – структура, функції, психологічні механізми, дискурсивні позиції, позитивно-психотерапевтична технологія розвитку емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості на етапі ранньої дорослості.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та завдань використано сукупність теоретичних та емпіричних методів: **теоретичні** – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація основних положень теоретико-методологічних підходів до вивчення досліджуваної проблематики та отриманих емпіричних даних, концептуальне моделювання, психологічна герменевтика; **емпіричні** – кількісні методи (порівняльний, кореляційний, факторний і регресійний

аналізи) у форматі констатувального експерименту на його пілотажному та скринінговому етапах та в процесі психолого-педагогічного (формуального) експерименту із застосуванням комплексу 13-ти психодіагностичних методик, з яких 3 стосувалися *залежної змінної – особливостей життєздійснення особистості* (Шкала екзистенції А. Ленгле, К. Орглер, опитувальник самоефективності І. Брунової-Калісецької, опитувальник «Самооцінка життєстійкості» – модифікація Т. Ларіної опитувальника контактності М. Форверга); 2 методики (опитувальник «ЕМІн» Д. Люсіна, методика оцінки емоційного інтелекту – опитувальник EQ Н. Холла) були прямо спрямовані на вимірювання складників *емоційного інтелекту як незалежної змінної*; 3 інші методики (методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» в адаптації І. Семків, діагностика рівня емпатійних здібностей, за В. Бойком, особистісний опитувальник САМОАО Е. Шострома в адаптації А. Лазукіна і Н. Каліної) розглядалися як асоційовані з емоційним інтелектом і сумарно утворювали *розширену (комплексну) незалежну змінну* (всього 5 методик). Решта опитувальників – шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Н. Лепешинського, опитувальник «Життєві завдання особистості» (розробка колективу лабораторії соціальної психології особистості ІСПП НАПН України під керівництвом Т. Титаренко), тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, опитувальник суб'єктності Є. Волкової та І. Серьогіної – містили шкали, асоційовані або з незалежною, або із залежною змінними; *якісні методи* у формі методу кейсів, нарративного (клієнтського і психотерапевтичного), біографічного аналізів; *змішані методи* у форматі індивідуальної позитивної психотерапії та групового тренінгу, представлені психолого-педагогічним експериментом на базі поєднання кількісного та якісного аналізів емпіричних даних. Статистичну обробку емпіричних даних і графічну презентацію отриманих результатів здійснювали на базі стандартизованих пакетів комп'ютерних програм Microsoft Office Excel 2007 і IBM SPSS Statistics 22.

Емпірична база дослідження. Пілотажний етап емпіричного дослідження охоплював 34 студенти третього курсу, що навчалися на спеціальності «Журналістика» у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника; на скринінговому етапі емпіричного дослідження було використано вибірку студентів випускних курсів освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр», що навчалися за спеціальністю «Психологія» (всього 220 осіб, з яких 120 – студенти стаціонарної та 100 – заочної форм навчання) з Львівського державного університету внутрішніх справ, Львівського національного університету імені Івана Франка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; представлено 5 кейсів індивідуальної психотерапії та результати 5 учасників групового тренінгу «Хочу і треба: три стратегії життя». Загальний обсяг вибірки становить 261 особа.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– *визначено поняття* «дискурс життєздійснення особистості» як цілісний хронотоп ціннісно-цільового моделювання і реалізації життєдіяльності з релевантним соціокультурним змістом, представлений різноманітними мовленнєвими практиками;

– *обґрунтовано триангуляційну модель* емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості у складі інтернального, екстернального й інтегративного модусів;

– *представлено взаємозв'язок* структури емоційного інтелекту з психолого-герменевтичними механізмами життєздійснення: 1) інтернальний модус пов'язаний з домінуванням організмичного чуття і герменевтичним механізмом розуміння; 2) екстернальний – з емоційною компетентністю й механізмом інтерпретації; 3) інтегративний – з балансом організмичного чуття й емоційної компетентності та замиканням герменевтичного кола;

– *виокремлено спарені дискурсивні позиції* Спостерігача-Інсайдера в інтернальному, Епігона-Експерта в екстернальному і Читача-Автора в інтегративному модусах життєздійснення особистості;

– *встановлено функції* емоційного інтелекту, пов'язані з відповідними дискурсивними позиціями: Спостерігач – індивідуація, Інсайдер – самоактуалізація, Епігон – соціалізація, Експерт – адаптація, Читач – самовизначення, Автор – життєтворчість;

– *обґрунтовано психологічні механізми* емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості: інтуїція й антиципація в інтернальному, децентрація й рефлексія в екстернальному і фасилітація й емпатія в інтегративному модусах життєздійснення особистості;

– *виокремлено дискурсивні форми* персонального життєздійснення: ментатив у інтернальному, наратив у екстернальному й тезаурус в інтегративному модусах життєздійснення;

– *введено у вжиток поняття* «дискурсивні дії особистості», які репрезентують способи актуалізації аксіологічного потенціалу емоційного інтелекту, зокрема: осягнення й освоєння смислів у інтернальному, знаходження і засвоєння смислів у екстернальному і синтезування та впровадження смислів у інтегративному модусах життєздійснення особистості;

– *адаптовано психотехнічний арсенал* позитивної психотерапії до завдань розвитку емоційного інтелекту з метою поліпшення якості людського життя;

– *розроблено схему* психотерапевтичного наративу як засобу рефлексії ефективності консультативно-терапевтичної роботи з клієнтом;

– *експліковано факторну структуру* емоційно-ціннісних, цільових і рефлексивно-оцінних чинників життєздійснення особистості в період ранньої дорослості;

– *встановлено предиктори* якості життєздійснення майбутніх психологів, серед яких емоційний інтелект виконує функцію медіації – узгодження й обслуговування ціннісно-цільових устремлень особистості;

– *додовнено й уточнено уявлення* про можливості застосування змішаної методології та процедури методологічної триангуляції в психологічних дослідженнях;

– *поглиблено взаємозв'язок* академічної та практичної (позитивної психотерапії) психології.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні методичних рекомендацій щодо застосування психотехнічного арсеналу індивідуальної та групової позитивної психотерапії для різних вікових і професійних груп з метою розвитку організмичного чуття і набуття емоційної компетентності, використання емоційного інтелекту як засобу поліпшення якості життя особистості. Результати дослідження можуть бути використані в процесі викладання таких дисциплін, як «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Основи психологічного консультування», «Психотерапія», «Психологія особистості», «Психологія управління», низки дисциплін з варіативної частини професійної освітньої програми, зокрема «Розвиток емоційного інтелекту у майбутніх психологів», а також організації цільових тренінгів з метою гармонізації подружніх і сімейних взаємин, оптимізації соціально-психологічного клімату в організаціях тощо.

Результати дослідження **впроваджено** у практику професійної підготовки студентів – майбутніх психологів і журналістів у процесі викладання низки навчальних дисциплін: «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Психологія особистості», «Основи психологічного консультування», «Психотерапія», «Психологія вищої школи», «Практикум з розвитку емоційної сфери особистості», «Психологічні основи роботи з почуттями та поведінковими проблемами» у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/141 від 05.06.2020), Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17-1064 від 02.06.2020), Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (довідка № 03-28/04/1258 від 05.06.2020), Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (довідка № 1107 від 05.06.2020), Львівському державному університеті внутрішніх справ (акт № 18 від 01.06.2020), Південноукраїнському національному університеті імені К. Д. Ушинського (довідка № 728/27.1-02 від 09.06.2020), Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка (довідка № 05-16/116/1 від 02.04.2020), Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/31 від 17.06.2020), Українському Інституті позитивної крос-культурної психотерапії і менеджменту.

Надійність і достовірність результатів забезпечено теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень, використанням процедури методологічної триангуляції та змішаних методів емпіричного дослідження, репрезентативністю вибірки, кількісно-якісним аналізом емпіричних даних, застосуванням сучасних методів математичної статистики, апробацією результатів на практиці.

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, автором виокремлено суб'єктні механізми аксіогенезу особистості, роль рефлексії в кризовому консультуванні, специфіку роботи з дитячими страхами, особливості застосування якісних методів психологічного дослідження, обґрунтовано психолого-герменевтичні механізми життєздійснення і формат використання змішаних методів у контексті з'ясування впливу емоційного інтелекту на якість

життя особистості, запропоновано структуру і процедуру конструювання психотерапевтичного наративу.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи стали предметом виступів та обговорення на 5 міжнародних наукових конференціях, симпозиумах за кордоном: «Педагогические и психологические науки: актуальные вопросы» (Новосибирск, Росія, 2012, заочна), «Cultures in front of God: challenges, research, projections from Mediterranean area to the world» (Рим, Італія, 2013, очна), «Psychopedagogic problems of human education and functioning – theory and practice» (Люблін, Польща, 2015, очна), «The child's development in the social environment» (Люблін, Польща, 2015, очна), «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities» (Каунас, Литва, 2019, заочна);

– 11 міжнародних науково-практичних конференціях, читаннях, симпозиумах, семінарах в Україні: «Педагог третього тисячоліття: теоретико-методологічний дискурс» (Дрогобич, 2013, очна), «Модернізація педагогічної освіти як основа інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя сучасної школи» (Дрогобич, 2014, очна), «Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя» (Луцьк, 2016, очна), «Соціально-педагогічний супровід сімей з дітьми з особливими потребами» (Дрогобич, 2016, очна), «Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст» (Дрогобич, 2017, очна), «Психологічні виміри розвитку сучасної освіти України в умовах євроінтеграції» (Тернопіль, 2018, очна), «Психологія людини: свідомість і реальність» (Ніжин, 2018, очна), «Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості» (Херсон, 2019, заочна), «Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи» (Полтава, 2018; 2019, заочна), «Психолого-педагогічні координати розвитку особистості» (Полтава, 2020, он-лайн);

– 17 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012, заочна), «Українське національне виховання: реалії, тенденції, перспективи» (Дрогобич, 2013, очна), «Позитивна психотерапія: традиції, новації, сенси» (Івано-Франківськ, 2013, очна), «Дитинство в соціально-педагогічному дискурсі» (Дрогобич, 2015, очна), «Методологічні проблеми психології особистості» (Івано-Франківськ, 2013; 2015; 2017, очна), «Психотравма як наслідок кризової ситуації: способи допомоги» (Львів, 2016, очна), «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (Львів, 2016; 2017; 2018; 2019, очна), «Видатні постаті психології: історія та сучасність» (Львів, 2017, очна), «Психологічні вектори розвитку гуманітарної освіти в умовах євроінтеграції освітнього простору: результати і перспективи дослідження» (Дрогобич, 2019, очна), «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи» (Київ, 2019, очна), «Розвиток літературних здібностей: експрес-методика написання творів різних жанрів (лінгво-, арт-, казкотерапія)» (Умань, 2020, заочна), «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2020, заочна);

– 5 регіональних науково-практичних конференціях: «Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства» (Львів, 2013, очна), «Психологія в середній професійно-технічній освіті та ВНЗ I–II ступенів

акредитації» (Львів, 2014, очна), «Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст» (Дрогобич, 2014, очна), «Проблеми особистості в освітньому просторі держави» (Львів, 2015, очна), «Видатні постаті психології: історія та сучасність» (Львів, 2017, очна).

Кандидатську дисертацію на тему «Трансформація захисних механізмів у процесі самоактуалізації особистості» (спеціальність 19.00.01 – загальна психологія, історія психології) захищено у 2012 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.457.01 в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження відображено в 43 публікаціях, з яких: 2 монографії; 22 статті, надрукованих у наукових фахових виданнях, з них 12 статей, надрукованих у наукових періодичних виданнях інших держав та у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; 19 публікацій у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (530 найменувань, з них 93 – іноземними мовами), 5 додатків на 28 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 497 сторінок, з яких 392 сторінки – основний текст. Робота містить 51 таблицю і 26 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, його методи; розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ – «Емоційний інтелект як предмет психологічних студій» – присвячено ретроспективному аналізу емоційного інтелекту в контексті історичних моделей і підходів до вивчення інтелекту як такого, що привело до виокремлення особливої царини «розумних емоцій». Проаналізовано передумови й основоположні концепції емоційного інтелекту, що виникли на теренах психології Заходу, а відтак отримали широке розповсюдження і розвиток на пострадянському просторі.

Акцентовано на сучасних тенденціях розвитку психології емоційного інтелекту, проблемі обґрунтування його аксіологічного потенціалу, що реалізується в ціннісно-цільовому проектуванні життєздійснення особистості. З'ясовано методологічні передумови постнекласичної концептуалізації феномену емоційного інтелекту з позицій нейропсихології та новітнього напрямку психологічної теорії та практики – позитивної психотерапії.

Традиція виділення емоційного інтелекту як окремого виду інтелекту розпочинається зі студій інтелекту як загальної розумової здібності, спрямованої на успішну адаптацію особистості в процесі розв'язання проблем і нових життєвих завдань. У психології інтелект вивчався в контексті феноменологічного, текстологічного, генетичного, фактологічного, регуляційного, структурно-

функціонального, інформаційного підходів, які дали поштовх до специфічної концептуалізації його структури, функцій, а згодом і видів.

Розглянуто теорію множинного інтелекту Г. Гарднера, яка заклала підвалини для появи емоційного інтелекту як особливого виду інтелекту. Вчений поділив так званий особистісний інтелект на підвиди внутрішньоособистісного і міжособистісного інтелектів. Лінію Г. Гарднера продовжили Дж. Стай, Р. Стернберг (в положенні про практичний інтелект), Р. Бар-Он (поняття про емоційно-соціальний інтелект).

Основи теорії емоційного інтелекту заклали Дж. Мейер і П. Селовей, які запропонували чотирикомпонентну структуру емоційного інтелекту: розуміння емоцій своїх і чужих, їх оцінка і вираження, використання емоцій та управління ними. К. В. Петрідес і Е. Фернхем є родоначальниками диспозиційних теорій емоційного інтелекту. Вони виокремили адаптивність, асертивність, емоційну експресивність, оптимізм, самоконтроль та інші риси особистості. Д. Гулман об'єднав обидва підходи до вивчення емоційного інтелекту, виокремивши такі його складники: самосвідомість, самоконтроль, соціальну чутливість, управління взаєминами. Паралельно розвивалися суміжні з емоційним інтелектом концепти емоційної компетентності К. Саарні, емоційної грамотності К. Штайнера. Зрештою, окреслено основні теоретичні моделі емоційного інтелекту: модель здібностей, диспозиційну модель (модель особистісних рис) і змішану модель.

Проаналізовано здобутки вітчизняних і східноєвропейських психологів у царині емоційного інтелекту. Зокрема, Е. Носенко і Н. Коврига підкреслюють його адаптивну і стресозахисну функції, що реалізуються в єдності внутрішнього (онтологічного і феноменологічного) та зовнішнього (поведінкового) аспектів особистості. Вони запропонували ієрархічну (рівневу) структуру емоційного інтелекту. Д. Люсін виокремлював внутрішньо- і міжособистісний емоційний інтелекти, що спрямовуються на розуміння і управління емоціями. Інтегративна модель І. Андреевої охоплює такі складники емоційного інтелекту, як розпізнавання власних емоцій, володіння своїми емоціями, розуміння емоцій інших людей і самомотивацію. Вчена виокремлює індивідний, суб'єктний і особистісний рівні емоційного інтелекту. А. Четверик-Бурчак досліджує вплив емоційного інтелекту на виконання життєвих завдань. В. Зарицька окреслює базові компоненти емоційного інтелекту, серед яких розуміння власних емоцій, самоконтроль і саморегуляція емоцій, розуміння емоцій інших, використання емоцій у діяльності та спілкуванні. М. Шпак пропонує структурно-функціональну модель емоційного інтелекту, що втілюється на сенсорно-перцептивному, когнітивному, особистісному, суб'єктному і духовному рівнях.

Ознайомлення з сучасними зарубіжними дослідженнями емоційного інтелекту показує, що вони спрямовані на уточнення і конкретизацію трьох його засадничих моделей у різних царинах психологічної науки і практики, насамперед організаційної психології та психології лідерства, вікової та педагогічної психології, клінічної психології та психотерапії. В контексті даного дослідження важливо поєднати теоретичні положення і методи психології розвитку з практикою надання психологічної допомоги особистості.

Встановлено, що сучасні українські вчені розвивають теоретико-методологічні засади дослідження емоційного інтелекту в руслі моделей, первинно сконструйованих зарубіжними основоположниками нової царини психологічних знань (модель здібностей, диспозиційна модель, змішана модель). Більшості українських дослідників притаманне розуміння емоційного інтелекту як здатності особистості до свідомого інтелектуального контролю над власними афектами і підпорядкування емоцій досягненню мети у площині міжособистісної взаємодії та з метою особистісно-професійного розвитку. Зазначено, що проаналізовані наукові здобутки містять у собі латентні можливості для з'ясування змісту аксіопсихологічного потенціалу емоційного інтелекту та його розкриття в процесі персонального життєздійснення.

Розкрито зміст суміжних понять, а саме – соціального, професійного, мотиваційного та екзистенційного інтелектів. Вказано, що перший сприяє налагодженню ефективної міжособистісної взаємодії, другий – досягненню успіхів у сфері діяльності, третій – орієнтує на досягнення особистісно значущих цілей, а четвертий – стимулює знаходження відповіді на трансцендентні питання. Розглянуті сукупно, ці різновиди інтелекту пов'язані з такими компонентами емоційного інтелекту, як організмичне чуття та емоційна компетентність. При цьому перше функціонує завдяки внутрішньоособистісному механізму ідентифікації та розуміння закладеного в емоціях смислу, а друга – завдяки зовнішньо (соціально) орієнтованому механізму інтерпретації, що веде до використання здатностей емоційного інтелекту в просторі міжособистісної взаємодії. Узгоджена робота обох механізмів позитивно позначається на якості процесу життєздійснення особистості.

Аналіз сучасних здобутків у царині анатоμο-фізіологічних, неврологічних передумов функціонування емоційного інтелекту дав змогу резюмувати, що класичний погляд на емоційний інтелект визнає його локалізацію в структурі головного мозку та необхідність підпорядкування емоцій раціональному мисленню, розглядає функціонування емоційного інтелекту на поведінковому рівні. Згідно з цим поглядом емоції виникають внаслідок впливу екстра- чи інтернальних стимулів, на які людина, використовуючи мозкові структури, змушена реагувати. Постнекласичний підхід наголошує на конструюванні емоцій особистістю, що має відповідне неврологічне підґрунтя у вигляді взаємодії інтероцептивної та контрольної мереж головного мозку. З'ясовано, що цей підхід чутливіший для експлікації аксіологічного вектору емоційного інтелекту, компоненти якого – організмичне чуття і емоційна компетентність – функціонують завдяки механізмам розуміння та інтерпретації відповідно.

Обґрунтовано концептуальний потенціал позитивної психотерапії в контексті з'ясування ролі емоційного інтелекту в процесі життєздійснення особистості. Аргументовано, що організмичне чуття, яке забезпечує розуміння, та емоційна компетентність, яка здійснює інтерпретацію, як компоненти емоційного інтелекту формуються на підставі вроджених здатностей до любові й пізнання. Дисбаланс у їхньому розвитку призводить до формування наївно-первинного або вторинно-реактивного типів особистості, яким притаманні, відповідно, інтернальний (у першому випадку) або екстернальний (у другому випадку) модули життєздійснення.

Найбільш оптимальним внаслідок збалансованості векторів життєздійснення є інтегративний модус. Встановлено, що базові емоційні установки, представлені у сферах Я і Пра-Ми, є джерелами розвитку організмичного чуття, тоді як сфери Ми і Ти сприяють формуванню і прояву емоційної компетентності. Удосконалення організмичного чуття відбувається головню у сферах Тіла і Сенсів, а емоційної компетентності – в Діяльності і Kontakтах.

У *другому розділі* – «**Психолого-герменевтична концепція емоційного інтелекту в проекції на дискурс персонального життєздійснення**» – проведено психолого-герменевтичну концептуалізацію емоційного інтелекту, що дозволило запропонувати й теоретично обґрунтувати авторську триангуляційну модель цього феномену в дискурсі персонального життєздійснення. З цією метою із постнекласичних позицій було артикульовано поняття «дискурс життєздійснення особистості», окреслено ціннісно-смысловий простір людської екзистенції та протилежні за модальністю переживання особистості.

Психолого-герменевтична концептуалізація поняття дискурсу життєздійснення особистості враховувала досвід його визначення в околі суміжних понять: «життя», «життєдіяльність», «життєтворчість» та ін. З'ясувалося, що філософсько-психологічне розуміння цих понять найчастіше базувалося на класичному (субстанційно-есенційному) і некласичному (феноменологічно-екзистенційному) трактуванні природи цих явищ. Причому в психології радше послуговуються терміном «життєдіяльність», ніж «життя», а термін «життєздійснення» за замовчуванням вважається синонімом двох вищеназваних. Виокремлення в процесі життєздійснення проєктувально-моделювального і діяльнісно-реалізаційного аспектів дало змогу зосередитися на діалектиці життєвих домагань і життєвих завдань, які уможливили постнекласичний погляд на життєздійснення за умови долучення до теоретично визначених дихотомій третього чинника – сфери особистісних смислів, а відтак і процесів самовизначення як здійснення життєвих виборів. З'ясовано, що акти особистісного самовизначення конструюються як ірраціональними, так і раціональними чинниками, що суголосно з поглядами на природу і структуру емоційного інтелекту. Вперше дано визначення поняття «дискурс життєздійснення особистості» як цілісного хронотопу психічного моделювання і реалізації бажаних і гідних людини сенсів і цілей життєдіяльності з урахуванням набутого життєвого досвіду й умов актуальної життєвої ситуації, що відбувається за допомогою різноманітних мовленнєвих практик (історій свого життя, розповідей про певні події, метафоричних репрезентацій тексту свого життя в продуктах творчої діяльності тощо).

Встановлено, що мотивація людської поведінки тісно пов'язана з діяльністю і, маючи виражену цільову детермінацію, сприяє реалізації насамперед цінностей творення. При цьому використовується стратегія знаходження сенсу. Стратегія процесуально-феноменологічного конструювання смислу застосовується в разі актуалізації цінностей переживання. Любовне прийняття трансцендентних цінностей як стратегія смислотворення використовується у психотерапевтичних стосунках для підтримки клієнта у його життєвій ситуації та фасилітації

особистісного зростання. З цією метою доцільно застосовувати позитивно-психотерапевтичну техніку формулювання контрконцепцій.

Окреслено зміст і значення організмичного чуття як персонального втілення цінностей переживання, що, будучи психофізіологічним підґрунтям любові, спрямовує особу на інтуїтивний вибір стратегій осягнення сенсу. Організмичне чуття притаманне кожному індивіду і формує трансперсональну духовну єдність людства.

Охарактеризовано екстремальні екзистенційно-феноменологічні прояви життєздійснення особистості: переживання щастя на позитивному емоційно-когнітивному полюсі та переживання втрати на негативному полюсі. Обґрунтовано ціннісну та цільові моделі онтологічного переживання щастя на основі положень логотерапії В. Франкла, позитивної психотерапії Н. Пезешкіана, принципу інтегральної суб'єктності З. Карпенко, а також урахування кроскультурних відмінностей між Заходом і Сходом. На цій же теоретико-методологічній базі розкрито різні персональні формати і особливості роботи з екзистенційними життєвими кризами, в основі яких лежить переживання втрати і відчаю.

Психолого-герменевтичними механізмами емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості виступають розуміння й інтерпретація. Встановлено, що розуміння функціонує не тільки на рівні свідомості, але й несвідомого, дорефлексивного відображення дійсності та здійснює ідентифікаційно-оцінну функцію щодо особистісних смислів. Завдяки розумінню відбувається осягнення смислу на ситуативному, характерологічному і базовому рівнях ідентичності, а відтак оцінка конгруентності йому різноманітних інтра- та екстрапсихічних стимулів. Психічним органом-зряддям розуміння є організмичне чуття, що являє собою здатність людини бути уважною і відкритою до власних тілесних маркерів духовних інтенцій, які проявляються в базових емоційних установках і сигналізують про правильність чи хибність здійсненого особистістю вибору.

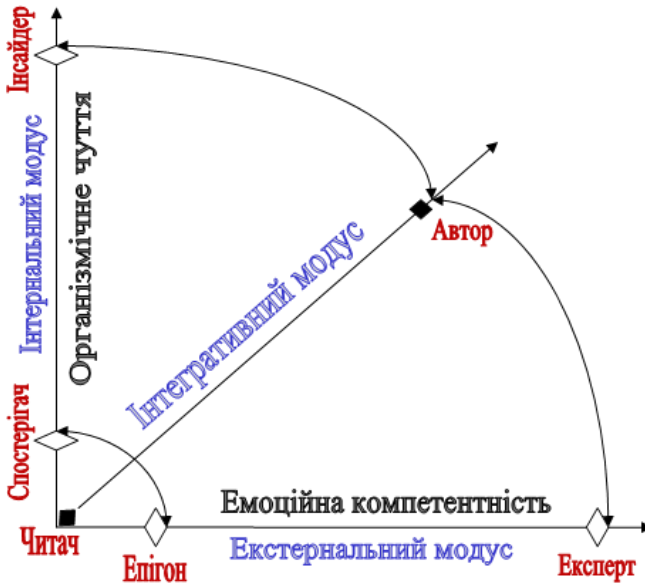
Розуміння та інтерпретація мають взаємно детермінований характер. Так, завдяки розумінню суб'єкт усвідомлює сенс життя, а завдяки емоційній компетентності – здатності людини до регуляції емоційного стану на основі сформованих знань, умінь і навичок – втілює його у просторі міжособистісної взаємодії.

В результаті цих міркувань експліковано інтернальний, екстернальний та інтегративний модули дискурсу життєздійснення. При цьому перший послуговується здебільшого розумінням як психолого-герменевтичним механізмом організмичного чуття, другий – інтерпретацією як механізмом реалізації емоційної компетентності, а третій, найбільш конструктивний, являє собою гармонійне поєднання двох перших.

(Само-) ідентифікація особистості досягається завдяки збалансованому використанню розуміння й інтерпретації. Дисбаланс у їх застосуванні може проявлятися в актуалізації тих чи тих механізмів психологічного захисту, що загострюють відповідну характерологічну акцентуацію. Є підстави припустити, що високий рівень розвитку емоційного інтелекту позитивно корелює з якістю процесу (само-) ідентифікації, а низький – з деструктивними механізмами психологічного захисту.

Визначено функції емоційного інтелекту в наративній та ментативній формах життєздійснення особистості, пов'язані зі способами пізнання і втілення смислу. При наративній формі сенси знаходяться і засвоюються в екстернальному векторі (модусі) життєздійснення, а при ментативній – досягаються й освоюються в інтернальному модусі. При цьому розуміння й інтерпретація як психолого-герменевтичні механізми емоційного інтелекту відповідно до способів пізнання/реалізації смислу персонального життєздійснення виконують функції соціалізації/адаптації (екстернальний модус, наративна форма дискурсу життєздійснення) та індивідуації/самоактуалізації (інтернальний модус, ментативна форма дискурсу життєздійснення).

Тріангуляційну модель емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості утворюють три модуси: 1) інтернальний з домінуванням організмичного чуття і герменевтичного механізму розуміння; 2) екстернальний з домінуванням емоційної компетентності й герменевтичного механізму інтерпретації; 3) інтегративний зі збалансованим проявом організмичного чуття й емоційної компетентності та механізмів розуміння й інтерпретації у формі герменевтичного кола, що виступає передумовою конструювання автентичного смислу життєздійснення (рис. 1).

Рис. 1. Тріангуляційна модель емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості

Розгортання ціннісно-цільового потенціалу емоційного інтелекту його інтернальним напрямом відбувається у спосіб ментативної трансформації (цінності ставлення до критичних життєвих ситуацій), що представлено рухом від

дискурсивної позиції Спостерігача (функція індивідуації) до Інсайдера (функція самоактуалізації) з використанням психологічних механізмів інтуїції й антиципації, а також таких дискурсивних дій (способів пізнання й реалізації смислів), як осягнення й освоєння відповідно.

Розгортання діяльнісно-реалізаційного потенціалу емоційного інтелекту екстернальним напрямом (цінності творення) відбувається у спосіб наративного конструювання, що представлено рухом від дискурсивної позиції Епігона (функція соціалізації) до Експерта (функція адаптації) з використанням психологічних механізмів децентрації та рефлексії, а також дискурсивних дій знаходження і засвоєння смислів відповідно.

Синергійне узгодження обох потенціалів емоційного інтелекту в інтегративному модусі життєздійснення особистості представлено тезаурусом як результатом зближення дискурсивних позицій Інсайдера за допомогою механізму фасилітації й Експерта за допомогою механізму емпатії у «точці збирання» Автора як абсолютного (інтегрального) суб'єкта автентичного життєздійснення (цінності переживання як любовного прийняття Іншого).

Протилежна Автору дискурсивна позиція Читача є стартовим майданчиком для розбудови дискурсу персонального життєздійснення й утворюється схожістю за рецептивною здатністю Спостерігача й Епігона (табл. 1).

Таблиця 1

Способи репрезентації емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення

№	Чинники емоційного інтелекту (EI)	Модуси життєздійснення		
		Інтернальний	Екстернальний	Інтегративний
1	Структура EI	Організмичне чуття	Емоційна компетентність	Баланс організмичного чуття і емоційної компетентності
2	Герменевтичні механіми EI	Розуміння	Інтерпретація	Герменевтичне коло
3	Психологічні механізми EI	Інтуїція, антиципація	Децентрація, рефлексія	Фасилітація, емпатія
4	Аксіологічний потенціал EI	Цінності ставлення	Цінності творення	Цінності переживання
5	Функції EI	Індивідуація, самоактуалізація	Соціалізація, адаптація	Ціннісне самовизначення і життєтворчість
6	Дискурсивні позиції особистості як суб'єкта життєздійснення	Спостерігач – Інсайдер	Епігон – Експерт	Читач – Автор
7	Дискурсивні форми персонального життєздійснення	Ментатив	Наратив	Тезаурус
8	Дискурсивні дії особистості	Осягнення освоєння смислів	Знаходження і засвоєння смислів	Синтезування і впровадження смислів

У *третьому розділі* – «**Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження**» – представлено формат реалізації філософсько-психологічних засад метамодернізму шляхом використання змішаної методології та процедури методологічної триангуляції в організації та дизайні вибірки емпіричного дослідження емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості; охарактеризовано його психодіагностичний інструментарій; висвітлено особливості застосування якісних методів у психологічному дослідженні.

Обґрунтовано доцільність застосування змішаної методології (методологічної триангуляції) як такої, що релевантна постнекласичній раціональності, й метамодернізму як інтелектуальних стратегії та стилю, що прийшли на зміну постмодернізму. Реалізація метамодерністських настанов щодо використання змішаних методів потребує почергового або паралельного проведення номотетичних (кількісних) або ідеографічних (якісних) досліджень у психології.

Триангуляційна модель емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості визначила відповідний дизайн емпіричного дослідження, базований на постулатах змішаної методології. На практиці це означало первинне паралельне впровадження двох ліній емпіричного дослідження: 1) експериментально-діагностичного, кількісного та 2) психолого-герменевтичного, якісного дослідження, що проводилося в рамках психотерапевтичного консультування.

Перша, номотетична лінія емпіричного дослідження складалася з двох етапів: 1) *пілотажного дослідження* з метою апробації чутливості відібраних психодіагностичних методик до експлікації релевантних характеристик і корелятивів *емоційного інтелекту як комплексної незалежної змінної*, з одного боку, та відповідних їм особливостей процесу *життєздійснення* як характеристик (парціальних та узагальнених) *залежної змінної*, з другого боку; 2) етапу скринінгового обстеження ширшого контингенту досліджуваних із використанням найбільш придатних для цілей дослідження психодіагностичних методик, але без утрати репрезентативності отриманих даних.

У контексті даної лінії емпіричного дослідження первинно було відібрано 12 психодіагностичних методик, з яких 3 стосувалися залежної змінної (Шкала екзистенції А. Ленгле, К. Орглер, опитувальник самоефективності І. Брунової-Калісецької, опитувальник «Самооцінка життєстійкості» – модифікація Т. Ларіної опитувальника контактності М. Форверга); 2 методики (опитувальник «ЕмІн» Д. Люсіна, методика оцінки емоційного інтелекту – опитувальник EQ Н. Холла) були прямо спрямовані на вимірювання складників емоційного інтелекту; 3 інші методики (методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» в адаптації І. Семків, діагностика рівня емпатійних здібностей, за В. Бойком, особистісний опитувальник САМОАО Е. Шострома в адаптації А. Лазукіна і Н. Каліної) розглядалися як асоційовані з емоційним інтелектом і сумарно утворювали розширену (комплексну) незалежну змінну (всього 5 методик). Решта опитувальників – шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Н. Лепешинського, опитувальник «Життєві завдання особистості» (розробка колективу лабораторії соціальної психології особистості ІСПП НАПН України під керівництвом Т. Титаренко), тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, опитувальник суб'єктності Є. Волкової та

I. Серьогіної – містили шкали, асоційовані або з незалежною, або із залежною змінними, відтак не були «чистими» у сенсі їх конструктивної та концептуальної узгодженості з триангуляційною моделлю емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення. Зазначені методики було використано на етапі пілотажного дослідження зі студентами третього курсу спеціальності «Журналістика» після завершення вивчення факультативної навчальної дисципліни «Психологія медіасередовища» в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». З доступної вибірки у 44 особи було відібрано результати 34 осіб, які містили повний набір діагностичних характеристик.

На другому (скринінговому) етапі емпіричного дослідження, що реалізував логіку номотетичного підходу, було відібрано три методики з попереднього набору опитувальників, до яких додано тест «Життєздатність людини» Є. Рильської. Такий крок пояснюється необхідністю діагностики цієї здібності в контексті її зумовленості вимогами соціуму і потребами в реалізації особистих інтенцій, характер яких маніфестується у відчутті задоволеності життям.

Таким чином було збалансовано кількість методик, які відносилися до незалежної (опитувальник «ЕМІн» Д. Люсіна і методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» в адаптації І. Семків) і залежної (тест «Життєздатність людини» Є. Рильської і Шкала екзистенції А. Ленгле, К. Орглер) змінних. При цьому співвідношення діагностичних шкал виглядало як 19 (незалежна змінна, асоційована з емоційним інтелектом) до 12 (залежна змінна, що вимірює різні параметри життєздійснення). Метою цього етапу емпіричного дослідження була верифікація (або фальсифікація) ключових концептів триангуляційної моделі емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості шляхом: з'ясування показників розвитку різних компонентів емоційного інтелекту та особливостей життєздійснення (за допомогою описової статистики); експлікація взаємозв'язків діагностичних змінних (за допомогою кореляційного аналізу); знаходження прихованої спільної причини стійких кореляцій різних показників (за допомогою факторного аналізу); визначення предикторів якості життєздійснення (за допомогою регресійного аналізу).

На скринінговому етапі емпіричного дослідження було використано вибірку студентів випускних курсів освітніх рівнів «бакалавр» і «магістр», що навчалися за спеціальністю «Психологія» (всього 220 осіб). Оскільки вибірка охоплювала студентів стаціонарної (120) та заочної (100) форм навчання, було поставлено завдання перевірити достовірність відмінностей між ними. Однофакторний дисперсійний аналіз не виявив значущих відмінностей за контрольованими змінними, відтак було ухвалено рішення про об'єднання результатів опитування обох субвбірок і подальше оперування даними цілої вибірки.

Другу, герменевтичну лінію емпіричного дослідження представлено *якісними методами*: включенням спостереженням, використанням проєктивних методик, методом аналізу індивідуальних випадків – case study, біографічним методом, інтент- і контент-аналізами, феноменологічним і наративним аналізами, які почасти супроводжували індивідуальну психотерапію або застосовувалися після її завершення (у дисертацію включено аналізи 5-ти випадків) і груповий тренінг

«Хочу і треба: три стратегії життя». Результатом аналізу психотерапевтичних випадків став узгоджений з клієнтами психотерапевтичний нарратив дослідника (він же – психотерапевт), доповнений порівняльним аналізом діагностичних даних до і після психотерапії.

Додатково проведений *психолого-педагогічний експеримент* у формі індивідуального психотерапевтичного консультування і групового тренінгу «Хочу і треба: три стратегії життя» дозволив інтегрувати обидві лінії емпіричного дослідження шляхом порівняння висновків психотерапевтичного нарративу з динамікою діагностичних результатів констатувального і контрольного зрізів. Три кейси та тренінг являли собою приклад *методологічної триангуляції кількісних і якісних методів* у форматі психолого-педагогічного (формульованого) експерименту зі стадіями: констатувальний зріз – вплив незалежної змінної – контрольний зріз, що дозволило реалізувати ідею конвергенції номотетичної й ідеографічної лінії емпіричного дослідження в руслі вимог змішаної методології в емпіричних психологічних дослідженнях.

Отже, емпіричне дослідження емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості здійснювалося як двома паралельними лініями, так і у форматі їх узгодженого поєднання.

Вік респондентів, які взяли участь у дослідженні, коливався від 19 до 30 років. При цьому до субвибірki майбутніх журналістів, на основі якої проводилося пілотажне дослідження, увійшли особи 19-20 років, що навчалися на третьому курсі (n=34). Субвибірku майбутніх психологів склали здобувачі вищої освіти, що навчалися на четвертому і п'ятому курсах денного (n=120) та заочного (n=100) відділень, вік яких коливався в межах від 20 до 30 років. Опитування проводилося на базі Львівського державного університету внутрішніх справ, Львівського національного університету імені Івана Франка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

В останньому підрозділі представлено систематизацію найважливіших методологічних аспектів застосування якісних методів у психології особистості. До їх числа належать: обґрунтування якісних досліджень як найпридатнішої методології цілісного вивчення особистості з позицій системного підходу; поєднання діагностики і психологічного впливу в роботі психолога-дослідника і психолога-практика (в одній особі) з клієнтом у процесі діалогічної взаємодії у психотехнічній ситуації; прикметні особливості якісних досліджень (холізм, експлікація смислів та їх інтерпретацій, контекстуальність, рефлексивність, інтерактивність, недирективність, індуктивний підхід до даних, ситуативність, увага до окремих випадків тощо); види якісних досліджень – діагностичні, експлораційні, верифікаційні або експлораційно-верифікаційні та варіантів їх поєднання; класифікація методологічних підходів, з яких випливає застосування тих чи тих якісних методів з огляду на їх філософські засади, мету, об'єкт дослідження, принципи пізнання, техніки; методологічні принципи якісних досліджень – концептуальної чутливості, інтерпретативної реконструкції, рефлексивності; критерії валідності якісних методів з урахуванням етапу (рівневої структури)

дослідження – планування і збору даних, їхнього аналізу, інтерпретації даних та їх презентації, етичної валідності і структури підсумкової наукової праці, підготовленої за результатами якісного дослідження.

У *четвертому розділі* – «**Номотетичне емпіричне дослідження емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості**» – презентовано результати реалізації номотетичної лінії емпіричного (психодіагностичного, кількісного) дослідження на його двох етапах: пілотажному і скринінговому. Проаналізовано дані описової статистики, результати факторного, регресійного та кореляційного аналізів, що дозволило оцінити релевантність відібраних психодіагностичних засобів та отримати підтвердження запропонованої автором триангуляційної моделі емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості.

У результаті пілотажного емпіричного дослідження, проведеного на вибірці 19–20-літніх студентів – майбутніх журналістів, діагностовано середній рівень розвитку переважної частини показників, за винятком внутрішньоособистісного інтелекту, розуміння емоцій та управління ними, погляду на природу людини, які перебувають на нижчому від середнього рівні розвитку. Найслабше розвинута здатність до самотрансценденції (низький рівень) як прояв спонтанної емоційності, що єднає людину з навколишнім світом. Показники, вищі за середні, отримано за шкалами автономії й особистісного зростання.

Внаслідок факторного аналізу було виокремлено 16 факторів, з яких лиш перший, маркований як «Автор – суб'єкт життєтворчості в інтегративному модусі життєздійснення», володіє найбільшою інформативністю і факторними навантаженнями таких чинників, як осмисленість і мета в житті, психологічне благополуччя, екзистенційна наповненість смыслом, самоконтроль і самоприйняття, активність, локус контролю-життя та ін. Деякі фактори, як-от «Інтернальність vs екстернальність», свідчать про ортогональність векторів емоційного інтелекту, які започатковують відповідні модуси життєздійснення: в даному прикладі – інтернальний (рух від Спостерігача до Інсайдера) та екстернальний (рух від Епігона до Експерта).

У результаті скринінгового емпіричного дослідження студентів випускних курсів – майбутніх психологів (переважно 21–22-літніх) діагностовано виключно середній рівень розвитку показників за всіма 4-ма методиками, з яких дві стосувалися здібностей емоційного інтелекту й асоційованих із ним ціннісних диспозицій особистості (незалежна змінна), а дві інші – особливостей життєздійснення (залежна змінна).

Внаслідок факторного аналізу було виокремлено 8 факторів, з яких перший, маркований як «Автор – суб'єкт життєтворчості в інтегративному модусі життєздійснення», пояснює близько третини всієї дисперсії (інформативність фактора $h^2=30,86\%$). Наповнення фактора зумовили показники осмисленої екзистенції та розуміння особистістю своїх емоцій. Інші фактори, розташовані в порядку спадання їхньої інформативності – «Екстернальний вектор емоційного інтелекту – Експерт», «Дескриптори Авторства», «Інтернальний вектор емоційного інтелекту – Інсайдер», «Епігон – Експерт – Автор», «Спостерігач – Інсайдер – Автор», «Самоствердження як атрибут Авторства», «Адаптація – атрибут Епігона»,

представляють або різні модуси життєздійснення за допомогою емоційно-ціннісного потенціалу особистості, або вектори формування відповідних дискурсивних позицій особистості в процесі її життєздійснення, або характерні атрибути цих позицій (табл. 2).

Таблиця 2

Факторна структура емоційного інтелекту майбутніх психологів у дискурсі їх життєздійснення (n=220)

Умовна назва фактора	Змінні, що визначають фактор	Факторні навантаження
Фактор 1 «Автор – суб'єкт життєтворчості в інтегративному модусі життєздійснення»; h=30,86%	загальне екзистенційне наповнення смыслом	0,926
	existence	0,922
	свобода	0,884
	відповідальність	0,852
	person	0,819
	самотрансценденція	0,781
Фактор 2 «Екстернальний вектор емоційного інтелекту – Експерт»; h=11,26%	BP	0,566
	MEI	0,905
	MP	0,851
	MU	0,760
	PE	0,723
Фактор 3 «Дескриптори Авторства»; h=8,34%	гедонізм	0,774
	стимуляція	0,729
	самостійність	0,676
Фактор 4 «Інтернальний вектор емоційного інтелекту – Інсайдер»; h=6,61%	BE	0,848
	BEI	0,780
	UE	0,702
	VU	0,608
Фактор 5 «Епігон – Експерт – Автор»; h=5,2%	конформізм	0,787
	традиція	0,759
	доброзичливість	0,697
	універсалізм	0,601
	безпека	0,573
Фактор 6 «Спостерігач – Інсайдер – Автор»; h=4,65%	загальний бал життєздатності	0,849
	осмисленість життя	0,728
	здатність до саморегуляції	0,560
Фактор 7 «Самоствердження як атрибут Авторства»; h=3,67%	влада	0,748
	досягнення	0,634
Фактор 8 «Адаптація – атрибут Епігона»; h=3,44%	здатність до адаптації	0,814
	здатність до саморегуляції	-0,476

З метою визначення впливу незалежних змінних на залежну було застосовано покроковий варіант множинного регресійного аналізу.

У першому випадку залежною змінною слугував показник загальної екзистенційної наповненості смыслом, а незалежними – всі інші показники, отримані за чотирма діагностичними методиками. Процедура регресійного аналізу

відбувалася в чотири кроки, останній із яких засвідчив, що низькі показники традиційних цінностей ($Beta=-0,058$; $t=-2,572$; $p=0,011$) пояснюють 94,4% дисперсії ($R^2=0,944$) при $F=106,004$ і $p=0,0001$ та виступають предикторами загальної екзистенційної наповненості смыслом, впливаючи на останній із силою $R=0,972$.

У *другому* випадку визначалися предиктори залежної змінної «загальний показник життєздатності». На останньому, третьому кроці регресійного аналізу було отримано 4 предиктори, які впливали на залежну змінну з силою $R=0,900$ і пояснювали 80,9% дисперсії змінних ($R^2=0,809$) при $F=44,687$ і $p=0,0001$. У якості предикторів цієї залежної змінної виступили «самотрансценденція» ($Beta=0,290$; $t=2,400$; $p=0,017$), «здатність до адаптації» ($Beta=0,571$; $t=16,202$; $p=0,0001$), «здатність до саморегуляції» ($Beta=0,361$; $t=10,281$; $p=0,0001$), «здатність до саморозвитку» ($Beta=0,386$; $t=11,508$; $p=0,0001$) і «осмисленість життя» ($Beta=0,333$; $t=9,757$; $p=0,0001$).

З наведених результатів випливає, що показники емоційного інтелекту не є предикторами ані загальної наповненості життя смыслом, ані загального показника життєздатності особистості. Відтак у наступних процедурах регресійного аналізу шкали методики ЕмІн Д. Люсіна було вилучено з розгляду.

У *третьому* випадку встановлено, що залежна змінна «загальний показник наповненості життя смыслом» детермінується такими факторами ціннісного порядку, як доброзичливість ($Beta=0,145$; $t=1,922$; $p=0,056$), самостійність ($Beta=0,193$; $t=2,460$; $p=0,015$), здатність до адаптації ($Beta=0,366$; $t=3,661$; $p=0,0001$), осмисленість життя ($Beta=0,173$; $t=2,176$; $p=0,031$). Дані предикторні фактори пояснюють 26,5% дисперсії даних ($R^2=0,265$) при $F=4,910$ і $p=0,0001$, сила їх впливу на залежну змінну $R=0,515$.

У *четвертому* випадку було встановлено, що предикторами залежної змінної «загальний показник життєздатності» є змінні «загальна екзистенційна наповненість смыслом» ($Beta=0,594$; $t=2,352$; $p=0,02$), «традиція» ($Beta=0,154$; $t=1,915$; $p=0,057$), «стимуляція» ($Beta=-0,210$; $t=-2,492$; $p=0,014$) при $F=2,881$ і $p=0,0001$ та силі впливу на залежну змінну $R=0,442$. Цікаво, що дотримання традиційних цінностей радше шкодить загальній екзистенційній наповненості життя смыслом, але позитивно впливає на загальну життєздатність. Натомість стимуляція радше чинить негативний вплив на загальну життєздатність.

Отже, регресійний аналіз якості життєздійснення майбутніх психологів засвідчив, що предикторами загальної екзистенційної наповненості смыслом є цінності доброзичливості та самостійності, осмисленість життя і здатність до адаптації при низьких показниках слідування традиційним цінностям. Предикторами загального показника життєздатності є загальна екзистенційна наповненість смыслом, традиційні цінності та низькі показники цінності «стимуляція». Емоційний інтелект впливає на якість життєздійснення опосередковано, через ціннісні орієнтації особистості, що підтверджують результати кореляційного аналізу. Відтак реалізація номотетичної лінії емпіричного дослідження назагал підтверджує триангуляційну модель емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення.

У *п'ятому розділі* – «**Ідеографічне емпіричне дослідження емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості**» – представлено реалізацію формату ідеографічного (якісного) дослідження емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення шляхом нарративного аналізу психотерапевтичних випадків.

Ідеографічне (якісне) емпіричне дослідження полягало у зверненні до методу case study, який означає поглиблене вибіркове дослідження якої-небудь проблеми на окремо взятому, але представницькому об'єкті. Аналіз кожного кейсу здійснювався з опорою на позитивну й нарративну психотерапію; містив як феноменологічний опис, так і нарративний аналіз. Презентація випадків здійснювалася у форматі психотерапевтичного нарративу, який містив такі розділи: 1) загальні відомості про клієнта; 2) психотерапевтичний контракт та загальна інформація про роботу; 3) особистість клієнта; 4) соціальний контекст життя клієнта; 5) діяльність клієнта; 6) сенси клієнта; 7) актуальний конфлікт; 8) внутрішній конфлікт; 9) базовий конфлікт; 10) психотерапевтичні стосунки; 11) тематичні, процесуальні та результативні характеристики психотерапії.

Аналіз першого кейсу вказує на домінування екстернального модусу життєздійснення клієнта С. Відтак основний акцент у психотерапії робився на розвиток організмичного чуття як психічного органу-знаряддя саморозуміння і чинника інтернального модусу з дискурсивними позиціями Спостерігача й Інсайдера як необхідних попередніх кроків, що вели до формування позицій Читача та Автора – векторів, які репрезентують інтегративний модус життєздійснення. Клієнту С. притаманний наївно-первинний тип особистості, за Н. Пезешкіаном. Найяскравіше проявлялися такі механізми психологічного захисту, як витіснення, компенсація та дефлексія, яка чергувалася зі схильністю до конфлюенції. Ці механізми вказують на домінування параноїдного і, рідше, депресивного радикалів особистості клієнта С., за Н. Мак-Вільямс. Перший втілювався у позиції «Я сам» і протистоянні тиску соціуму, а другий забезпечував налагодження теплих довірливих стосунків із партнером. Загалом, психотерапія сприяла вирівнюванню балансу між екстернальним та інтернальним модусами життєздійснення шляхом розвитку організмичного чуття й емоційної компетентності та, відповідно, розвою клієнта С. в інтегративному модусі.

Другий кейс описує клієнтку О. з депресивним типом характеру та наївно-первинним типом особистості. Зустрічалися такі механізмами психологічного захисту, як витіснення, регресія, реактивне утворення, інтроекція, ретрофлексія, конфлюенція і, водночас, дефлексія. Початкова зацикленість О. на власних проблемах і витіснення негативних емоцій свідчать про превалювання інтернального модусу життєздійснення, в якому, однак, блокується розвиток інтуїції як психологічного механізму організмичного чуття, що дозволяє контактувати зі своїми первинними емоціями, та децентрації як психологічного механізму емоційної компетентності, що сприяє дистанціюванню від токсичних емоцій, думок, сценаріїв тощо. Як наслідок – подавлений гнів, який трансформовався в почуття провини і образи, сором як реакція на невідповідність автентичного Я соціально бажаному, страх бути покинутою, поєднаний із потребою любові. Проміжним результатом

психотерапії став суттєвий прогрес у розвитку організмичного чуття як засобу розуміння власних інтенцій та емоційної компетентності як засобу їх реалізації. Опрацювання обох векторів сприяло становленню інтегративного модусу життєздійснення клієнтки О.

У *шостому розділі* – **«Змішане емпіричне дослідження емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості»** – представлено результати використання змішаної методології емпіричного дослідження емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення. З цією метою представлено три психотерапевтичні наративи, доповнені порівняльним кількісним аналізом динаміки змін, досягнутих у результаті індивідуальної психотерапії. Розроблено, апробовано й перевірено на ефективність тренінг «Хочу і треба: три стратегії життя», узгоджений з триангуляційною моделлю емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості.

Перший кейс експлікує сценарій умовної любові клієнтки Н. до себе, який підтримується почуттям власної неповноцінності та механізмами інтроєкції, проєкції, ретрофлексії й компенсації, що притаманно депресивній характерології та наївно-первинному типу особистості. У цьому випадку результати кількісного аналізу синтонні з результатами якісного та вказують на ефективність тренінгу і психотерапії. Фіксується збалансований, гармонійний розвиток організмичного чуття й емоційної компетентності клієнтки, що вказує на інтегративний вектор її життєздійснення.

Другий кейс позначений розщепленням клієнтки М. між роллю та ідентичністю, реальним і бажаним, що презентується в таких дихотоміях, як «соціальна зручність – справжність», «тривога – спокій», «страх бути собою – довіра до себе», «страх змін – інтерес до нового», «замкнутість – відкритість», «самозвинувачення – самоприйняття». Їй притаманний шизоїдний тип характеру і вторинно-реактивний тип особистості. Прагнучи емоційної близькості, М. стримувала її прояв і використовувала організмичне чуття задля перцепції думок навколишніх про себе. Разом із недостатнім розвитком децентрації як психологічного механізму емоційної компетентності та гіперрефлексією це вказує на інтернальний вектор життєздійснення. Результати кількісного аналізу підтверджують суперечливий характер досягнутих змін клієнтки і свідчать про необхідність подальшої психотерапії.

У третьому кейсі спостерігаємо загострене почуття справедливості клієнтки Ю., накопичення якого призводить до акумулювання гніву. Разом із почуттями сорому й огиди воно маніфестується у відчутті власної неповноцінності, ненависті до себе. При цьому клієнтка Ю. послуговується насамперед захисними механізмами витіснення, інтроєкції, ретрофлексії, компенсації. Їй притаманний істероїдний тип характеру і тип особистості подвійного захоплення. За умови більш-менш гармонійного розвитку організмичного чуття з притаманними йому механізмами інтуїції та антиципації основні труднощі клієнтки були пов'язані з емоційною компетентністю і, відповідно, децентрацією і рефлексією, робота над якими сприяла переходу з екстернального до інтегративного модусу життєздійснення. Результати кількісного аналізу в цілому суголосні якісному і вказують на ріст самоприйняття,

емоційної насиченості життя і водночас зниження ролі справедливості. Як і в попередньому кейсі, фіксуємо розбіжності між схожими показниками різних методик, що вказують на обмеженість можливостей кількісних методів у психології.

Програма одноденного тренінгу «Хочу і треба: три стратегії життя» являла собою зразок інтеграції концептуальних положень позитивної психотерапії, транзактного аналізу, психоаналізу й аналітичної психології, а також організаційних і психотехнічних можливостей моделі навчального циклу Д. Колба і стадій розвитку групи, за Л. Мітіною, втілених у триангуляційній моделі емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення.

Згідно з цією моделлю актуалізація ціннісно-цільового вектору життєздійснення, що репрезентує його інтернальний модус, відбувалася головню за рахунок організмичного чуття. Акцент на ньому робився переважно на стадіях досвіду та (ре-)концептуалізації (або підготовки і переоцінки), що апелюють до позицій Спостерігача та Інсайдера відповідно. З цією метою відбувалося опрацювання бажань учасників (афективно-інтенціональна інстанція «хочу») у контексті їх життя, що резонує з его-станом Дитини, архетипом Тіні, диспозицією «Я для себе» та енергією Ід.

Діяльнісно-реалізаційний (соціальний) вектор життєздійснення, що формує його екстернальний модус, актуалізовувався, в першу чергу, за допомогою емоційної компетентності та опрацювався переважно на стадіях рефлексії та дії завдяки позиціям Епігона й Експерта відповідно. З цією метою проводилася робота над інтроектованими вимогами учасників щодо самих себе (когнітивно-нормативна інстанція «треба»), що резонує з его-станом Родителя, архетипом Персони, диспозицією «Я для інших» та тиском Супер-Его.

Інтегративний вектор життєздійснення формувався шляхом фасилітації та емпатії в інтра- та інтерперсональній взаємодії з дискурсивних позицій Читача й Автора. Останній ухвалює рішення (креативно-волонтеративна інстанція «вибираю»), що являє собою функцію Его, є наслідком розвитку его-стану Дорослого, відчуття власної Самості та зайняття диспозиції «Я цілісний (-а)».

Тренінг було побудовано на основі п'ятикрокової моделі консультування і самопомогі в напрямі позитивної психотерапії, що передбачав роботу з балансною моделлю, актуальними здібностями, метафоричними асоціативними картами (колода «Персона») та інше.

Повторна діагностика, проведена за результатами групового тренінгу для 5-ти осіб, з яких троє додатково пройшли індивідуальну психотерапію, показала позитивну динаміку трьох чвертей показників від усіх даних, отриманих за 108-ма шкалами, які сукупно склали 13 методик. Статистично значущими виявилися дані 8-ми показників (табл. 3), інші зрушення не сягнули статистично значущих порогів розрізнення, що з огляду на малий обсяг експериментальної групи є очікуваним результатом.

Динаміка показників формувального експерименту

№	Шкали	Констатувальний зріз		Контрольний зріз		р
		М	σ	М	σ	
1	<i>Автономія</i>	4,8	1,64	6,4	1,82	0,035
2	<i>Конформізм</i>	3,4	0,96	2,7	1,08	0,009
3	<i>Проникна здатність емпатії</i>	4	1,22	5	0,71	0,034
4	<i>Стратегія подолання невдач</i>	7	1,87	8	1,22	0,034
5	<i>Свобода</i>	41,8	3,56	47,8	4,09	0,033
6	<i>Екзистенція</i>	87,6	2,61	95,8	4,44	0,043
7	<i>Розуміння і прийняття інших</i>	7,1	1,95	8,8	1,3	0,043
8	<i>Мотивація творчості</i>	5,6	0,89	4	2	0,035

Отримані дані засвідчують суттєве просування учасників досліджуваної групи у напрямку зміцнення їх авторської суб'єктної позиції. На це вказує динаміка показників, отримана за чотири шкалами: екзистенційності, автономії, конформізму (зниження рівня), відчуття свободи. Поліпшення двох інших показників – розуміння і прийняття інших та проникна здатність емпатії відображає розвиток психологічного механізму емпатії як суб'єктної здатності Автора життєздійснення. Зростання показника «стратегія подолання невдач» указує на пріоритетність вибору активного копіngu, орієнтованого на вирішення проблем, що є результатом самомотивації та використання психологічного механізму фасилітації як похідного від емоційного інтелекту.

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано триангуляційну психолого-герменевтичну концепцію емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості на базі метамодерністської методології з використанням змішаних методів емпіричного дослідження і психотехнічного підходу.

1. Історія концептуалізації емоційного інтелекту як здатності людини до розуміння емоцій та управління ними на сьогодні оформилася у три основні моделі (традиції): модель здібностей, диспозиційну модель (модель особистісних рис) і змішану модель. На пострадянському просторі з'явилися інтегративні моделі як різновиди моделей змішаного типу, але з відображенням ієрархічної структури емоційного інтелекту.

Психолого-герменевтичний погляд на структуру емоційного інтелекту як єдності організмичного чуття та емоційної компетентності визначає його функції: ідентифікацію і розуміння власних смислових переживань та інтерпретацію смислів, представлених у просторі міжособистісної взаємодії.

Сучасні нейропсихологічні дослідження підтримують конструктивістську парадигму природи і функцій емоційного інтелекту та узгоджуються з концептуально-методичним арсеналом позитивної психотерапії. Так, організмичне

чуття, що забезпечує розуміння, та емоційна компетентність, яка відповідає за інтерпретацію, розвиваються із вроджених здатностей до любові й пізнання. Дисбаланс у їх розвитку призводить до формування наївно-первинного або вторинно-реактивного типів особистості, яким притаманний, відповідно, інтернальний або екстернальний модуси життєздійснення. Баланс обох здатностей формує оптимальний, інтегративний модус життєздійснення. У свою чергу, базові емоційні установки, представлені сферами Я і Пра-Ми, є джерелами розвитку організмичного чуття, а сфери Ми і Ти – емоційної компетентності. Удосконалення організмичного чуття відбувається головню у сферах Тіла і Сенсів, а емоційної компетентності – в Діяльності і Kontakтах.

2. Постнекласичний погляд на процес життєздійснення передбачає виокремлення трьох його аспектів: проєктувально-моделювального (життєві домагання), діяльнісно-реалізаційного (виконання життєвих завдань) і аксіологічного (життєвий вибір) аспектів. У цьому контексті дискурс життєздійснення особистості являє собою цілісний хронотоп психічного моделювання і реалізації бажаних та гідних людини сенсів і цілей життєдіяльності з урахуванням набутого життєвого досвіду й умов актуальної життєвої ситуації, представлений у різноманітних мовленнєвих практиках.

Смисловий горизонт діяльного життєздійснення формують цінності творення зі стратегією знаходження сенсу. Стратегією осягнення сенсу в разі актуалізації цінностей ставлення є його інтуїтивно-феноменологічне вбачання. Прийняття трансцендентних цінностей як стратегія діалогічного конструювання сенсу використовується у фасилітативних психотерапевтичних стосунках. Екстремальними екзистенційно-феноменологічними проявами життєздійснення особистості є переживання щастя на позитивному емоційно-когнітивному полюсі та переживання втрати на його негативному полюсі.

Тріангуляційну модель емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості утворюють три модуси: 1) інтернальний з домінуванням організмичного чуття і герменевтичного механізму розуміння; 2) екстернальний з домінуванням емоційної компетентності й герменевтичного механізму інтерпретації; 3) інтегративний зі збалансованим проявом організмичного чуття й емоційної компетентності та механізмом герменевтичного кола як передумови автентичного життєконструювання.

Розгортання ціннісно-цільового потенціалу емоційного інтелекту його інтернальним напрямом відбувається у спосіб ментативної трансформації (цінності ставлення до критичних життєвих ситуацій), що представлено рухом від дискурсивної позиції Спостерігача (функція індивідуації) до Інсайдера (функція самоактуалізації) з використанням психологічних механізмів інтуїції й антиципації, а також таких дискурсивних дій або способів пізнання/реалізації смислів, як їх осягнення й освоєння.

Розгортання діяльнісно-реалізаційного потенціалу емоційного інтелекту екстернальним напрямом (цінності творення) відбувається у спосіб наративного оповідання, що представлено рухом від дискурсивної позиції Епігона (функція соціалізації) до Експерта (функція адаптації) з використанням психологічних

механізмів децентрації та рефлексії, а також таких дискурсивних дій (способів пізнання/реалізації смислів), як їх знаходження і засвоєння.

Синергійне узгодження обох потенціалів емоційного інтелекту в інтегративному модусі життєздійснення особистості представлено зближенням дискурсивних позицій Інсайдера за допомогою механізму фасилітації й Експерта за допомогою механізму емпатії у «точці збирання» Автора як абсолютного (інтегрального) суб'єкта автентичного життєздійснення (цінності переживання як любовного прийняття Іншого). Протилежна Автору дискурсивна позиція Читача є відправною точкою для формування емоційно-когнітивного тезаурусу як результату замикання герменевтичного кола й атрибуту дискурсу цілісного життєздійснення особистості, що синтезується на підставі рецептивної здатності Спостерігача й Епігона.

3. Застосування змішаної методології (методологічної триангуляції) узгоджується з вимогами постнекласичної раціональності й метамодернізму і потребує почергового або паралельного проведення номотетичних (кількісних) або ідеографічних (якісних) емпіричних досліджень у психології. За зразком номотетичного дослідження було проведено пілотажне дослідження з метою визначення чутливості відібраних психодіагностичних методик до експлікації незалежної (емоційний інтелект з асоційованими з ним характеристиками особистості) і залежної (особливості персонального життєздійснення) змінних, а згодом і скринінгове дослідження на розширеній вибірці з використанням меншої кількості релевантних психодіагностичних методик.

За зразком ідеографічного дослідження відбувалося вивчення емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення впродовж і в результаті застосування психотехнічного підходу (індивідуальне психотерапевтичне консультування і груповий тренінг). Представлено методологічні аспекти застосування якісних методів у психології: системний підхід; поєднання діагностики і психологічного впливу; особливості якісних досліджень (холізм, експлікація смислів та їх інтерпретацій, контекстуальність, рефлексивність, інтерактивність, недирективність, індуктивний підхід до даних, ситуативність, увага до окремих випадків тощо); види якісних досліджень – діагностичні, експлораційні, верифікаційні або експлораційно-верифікаційні та варіантів їх поєднання; принципи якісних досліджень – концептуальної чутливості, інтерпретативної реконструкції, рефлексивності; критерії валідності якісних методів тощо.

Психолого-педагогічний (формувальний) експеримент дозволив інтегрувати обидві лінії емпіричного дослідження шляхом порівняння висновків психотерапевтичного нарративу з динамікою результатів констатувального і контрольного зрівів.

4. У результаті пілотажного дослідження діагностовано середній рівень розвитку більшості показників, за винятком внутрішньоособистісного інтелекту, розуміння емоцій та управління ними, погляду на природу людини, які перебувають на нижчому від середнього рівні розвитку. На низькому рівні розвитку перебуває здатність до самотрансценденції. Показники, вищі за середні, отримано за шкалами автономії й особистісного зростання. Внаслідок факторного аналізу було

виокремлено 16 факторів, з яких найбільш інформативним є фактор «Автор – суб'єкт життєтворчості в інтегративному модусі життєздійснення», який утворюють такі чинники, як осмисленість і мета в житті, психологічне благополуччя, екзистенційна наповненість смыслом, самоконтроль і самоприйняття, активність, локус контролю-життя та ін.

У результаті скринінгового дослідження діагностовано виключно середній рівень розвитку показників за методиками, з яких дві стосувалися здібностей емоційного інтелекту й асоційованих із ним ціннісних диспозицій особистості (незалежна змінна), а дві інші – особливостей життєздійснення (залежна змінна). З-поміж виокремлених 8-ми факторів лиш фактор, маркований як «Автор – суб'єкт життєтворчості в інтегративному модусі життєздійснення», пояснює близько третини всієї дисперсії. Наповнення фактора зумовили показники осмисленої екзистенції та розуміння особистістю своїх емоцій. Фактори «Екстернальний вектор емоційного інтелекту – Експерт», «Дескриптори Авторства», «Інтернальний вектор емоційного інтелекту – Інсайдер», «Епігон – Експерт – Автор», «Спостерігач – Інсайдер – Автор», «Самоствердження як атрибут Авторства», «Адаптація – атрибут Епігона» представляють або різні модуси життєздійснення, утворені за допомогою емоційно-ціннісного потенціалу особистості, або вектори формування відповідних дискурсивних позицій особистості в процесі її життєздійснення, або характерні атрибути цих позицій. Регресійний аналіз дозволив установити, що емоційний інтелект впливає на якість життєздійснення опосередковано, через ціннісні орієнтації особистості, на що вказують результати кореляційного аналізу. Назагал реалізація номотетичної лінії емпіричного дослідження підтверджує триангуляційну модель емоційного інтелекту в дискурсі персонального життєздійснення.

5. З метою якісного аналізу було використано метод case study, що враховує як логіку неklasичної раціональності та застосування герменевтико-феноменологічного підходу, так і постнеklasичної раціональності, що відображено в увазі до соціального контексту функціонування клієнтів. Було сконструйовано низку психотерапевтичних наративів на основі роботи з клієнтами у методі позитивної психотерапії. Презентація випадків здійснювалася у форматі психотерапевтичного наративу, який містив такі розділи: 1) загальні відомості про клієнта; 2) психотерапевтичний контракт та загальна інформація про роботу; 3) особистість клієнта; 4) соціальний контекст життя клієнта; 5) діяльність клієнта; 6) сенси клієнта; 7) актуальний конфлікт; 8) внутрішній конфлікт; 9) базовий конфлікт; 10) психотерапевтичні стосунки; 11) тематичні, процесуальні та результативні характеристики психотерапії.

Опора на якісні методи дала змогу перевірити їх діагностико-реконструктивну спроможність при застосуванні психотехнічного арсеналу позитивної психотерапії. Зокрема, було з'ясовано, що клієнту С. притаманний екстернальний модус життєздійснення, наївно-первинний тип особистості, а також комбінація параноїдної та депресивної акцентуації. Відтак пріоритетним завданням психотерапії став розвиток організмичного чуття, що сприяло актуалізації потенціалу інтернального модусу з позиціями Спостерігача й Інсайдера, розвитку емоційної компетентності та переходу в інтегративний модус життєздійснення.

У випадку клієнтки О. превалює інтернальний модус життєздійснення, депресивна характерологія і наївно-первинний тип особистості. Відтак психотерапію було спрямовано на деблокування інтуїції як механізму організмичного чуття та децентрації як механізму емоційної компетентності, що сприяло становленню інтегративного модусу життєздійснення. Інші психотерапевтичні наративи репрезентують роботу з різними типами особистостей, які володіють індивідуально неповторною комбінацією захисних механізмів і перебувають у різних модусах життєздійснення.

6. Позитивний ефект формувального експерименту у формі групового тренінгу «Хочу і треба: три стратегії життя» було досягнуто на основі синтезу концептуально-методичних положень позитивної психотерапії, транзактного аналізу, психоаналізу, аналітичної психології, узгоджених із триангуляційною моделлю емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості. Тренінг передбачав збалансовану увагу до актуалізації ціннісно-цільового і діяльнісно-реалізаційного векторів життєздійснення особистості, що проявлялося в роботі над афективно-інтенціональною інстанцією «хочу» (его-стан Дитини, архетип Тіні, диспозиція «Я для себе» та функція Ід) і когнітивно-нормативною інстанцією «треба» (его-стан Родителя, архетип Персони, диспозиція «Я для інших», функція Супер-Его). Інтеграція обох інстанцій за допомогою актуалізації механізмів фасилітації й емпатії забезпечила розвиток інтегративного модусу дискурсу життєздійснення, що репрезентується в креативно-волюнтативній інстанції «вибираю» (его-стан Дорослого, архетип Самості, диспозиція «Я цілісний (-а)», функція Его).

Перспективу подальших досліджень можуть становити прикладні психолого-герменевтичні моделі емпіричних досліджень емоційного інтелекту в різних царинах життєздійснення особистості, на різних етапах її онто- соціо-, культуро- й аксіогенезу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Монографії:

- 1.1. Карпенко Є. В. Емоційний інтелект у дискурсі життєздійснення особистості : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 436 с.
- 1.2. Карпенко Є. В. Самоактуалізація і адаптація: від конфронтації до кооперації : монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2013. 272 с.

2. Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові у галузі психології:

- 2.1. Карпенко Є. В. Аксіологічний зміст емоційного інтелекту як запорука конгруентного життєздійснення особистості. *Психологія і суспільство*. 2019. Вип. 1. С. 67–73.
- 2.2. Карпенко Є. В. Взаємозв'язок адаптації із самоактуалізацією: віковий та гендерний аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2013. Вип. 1. С. 42–52.

2.3. Карпенко Є. В. Духовність і психотерапія у ціннісному співвідношенні. *Психологія і суспільство*. 2013. Вип. 1 (51). С. 126–131.

2.4. Карпенко Є. В. Епістемологічні джерела дослідження механізмів психологічного захисту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2012. Вип. 36 (60). С. 128–133.

2.5. Карпенко Є. В. Концептуальний потенціал позитивної психотерапії в контексті вивчення емоційного інтелекту особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2019. Вип. 66. С. 23–27.

2.6. Карпенко Є. В. Корекція мазохістичної характерології як чинник фасилітації процесу самоактуалізації особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Психологічна*. 2013. Вип. 2. С. 175–183.

2.7. Карпенко Є. В. Методологічні настанови щодо вивчення емоційного інтелекту в парадигмі позитивної психотерапії. *Психологія особистості*. 2014. Вип. 1 (5). С. 90–97.

2.8. Карпенко Є. В. Робота з втратами та екзистенційними кризами: системний позитивно-психологічний формат. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Вип. 29. Т. VII. С. 205–214.

2.9. Карпенко Є. В. Ціннісно-цільові моделі переживання онтологічного почуття щастя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2012. Вип. 103 (1). С. 142–146.

2.10. Карпенко Є. В., Карпенко З. С. Трансформація захисних механізмів у копінг-стратегії в процесі професійної соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2012. Т. XIV. Ч. 2. С. 140–151.

3. Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

3.1. Карпенко Е. В. Интегративная модель психотерапии экзистенциальных кризисов и жизненных потерь. *Вестник Брэскага універсітэта. Серья: Філалогія, Педагогіка, Псіхалогія*. 2016. Вып. 1. С. 147–153.

3.2. Karpenko Y. V. Personal comprehension of meaning: content, strategies, peculiarities. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J – Paedagogia-Psychologia*. 2015. Vol. 28 (2). P. 35–45.

3.3. Karpenko Y. V. Teoretyczno-metodologiczna analiza porownawcza kierunkow psychoterapii rodzinnej. *Pedagogika rodziny*. 2013. Vol. 3 (4). S. 175–183.

3.4. Карпенко Є. В. Емоційний інтелект як фактор особистісного життєздійснення. *Психологічні перспективи*. 2017. Вип. 30. С. 50–63.

3.5. Карпенко Є. В. Значення емоційної компетентності особистості в дискурсі життєтворення. *Психологія особистості*. 2016. Вип. 1 (7). С. 198–207.

3.6. Карпенко Є. В. Перфекціонізм як джерело невротизації особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. Вип. 1. Т. 1. С. 30–37.

3.7. Карпенко Є. В. Репрезентація аксіологічного потенціалу емоційного інтелекту в працях українських учених. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. Вип. 3 (50). Т. 3. С. 127–143.

3.8. Карпенко Є. В. Роль емоційного інтелекту в процесі життєздійснення особистості. *Український психологічний журнал*. 2018. Вип. 1 (7). С. 74–85.

3.9. Карпенко Є. В. Структура та функції емоційної компетентності в процесі життєворення. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 34. С. 155–169.

3.10. Карпенко Є. В. Сучасні вектори дослідження емоційного інтелекту особистості. *Психологія і особистість*. 2019. Вип. 1 (15). С. 60–72.

3.11. Karpenko Y. V., Abramciov R. The problem of qualitative methods applicable in the psychology of personality. *Психологія особистості*. 2019. Вип. 1 (10). С. 152–159.

3.12. Karpenko Y. V., Kovalchuk Z. Ya. Reflective activities of an individual in a crisis society. *Наука і освіта. Психологія*. 2016. Вип. 11. С. 66–72.

4. Статті в інших наукових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій:

4.1. Карпенко Е. В. Аксиопсихологический вектор позитивной психотерапии в работе с потерями и экзистенциальными кризисами. *Педагогические и психологические науки: актуальные вопросы* : материалы междунар. заочной научн.-практ. конф. (31 октября 2012 г.). Ч. II. Новосибирск : Изд. «Сибирская ассоциация консультантов», 2012. С. 123–130.

4.2. Карпенко Є. В. Аксіологічний вимір емоційного інтелекту. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи* : зб. наук. матеріалів ІV міжнар. наук.-практ. конф. до 105-річчя Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка і 100-річчя фізико-математичного факультету, м. Полтава, 22 травня 2019 р. Полтава, 2019. С. 79–81.

4.3. Карпенко Є. В. Аксіологічний формат емоційного здоров'я особистості. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : збірник тез ІV всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 18 жовтня 2019 р. / уклад. З. Р. Кісіль. Львів, 2019. С. 114–116.

4.4. Карпенко Є. В. Аксиопсихологический потенциал позитивной психотерапии в контексте оптимизации образовательного пространства в Украине. *Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст* : збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 26–27 жовтня 2017 р. / за заг. ред. Марії Чепіль. Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. С. 129–133.

4.5. Карпенко Є. В. Взаємозв'язок мови й емоційного інтелекту в контексті персонального життєздійснення. *Психологічні вектори розвитку гуманітарної освіти в умовах євроінтеграції освітнього простору: результати і перспективи дослідження* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 4–5 жовтня 2019 р. / за ред. І. М. Галяна. Дрогобич, 2019. С. 53–54.

4.6. Карпенко Є. В. Динаміка інтрапсихічної детермінації в процесі професіоналізації майбутніх психологів. *Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства* : збірник тез міжкафедрального

круглого столу факультету психології, м. Львів, 22 березня 2013 р. / упоряд. М. П. Козирев. Львів, 2013. С. 67–69.

4.7. Карпенко Є. В. Емоційний інтелект у роботі психотерапевта. *Психологічні виміри розвитку сучасної освіти України в умовах євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 20-річчя кафедри практичної психології, м. Тернопіль, 19–20 жовтня 2018 р. / упор. Г. К. Радчук, З. М. Адамська, І. П. Андрійчук. Тернопіль, 2018. С. 124–126.

4.8. Карпенко Є. В. Емоційно-інтелектуальні механізми життєздійснення особистості. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві*: збірник тез II всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 20 жовтня 2017 р. / упор. Н. М. Бамбурак. Львів, 2017. С. 157–161.

4.9. Карпенко Є. В. Значення організмичного чуття для психічного здоров'я особистості. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві*: збірник тез III всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 19 жовтня 2018 р. / упор. Н. М. Бамбурак. Львів, 2018. С. 172–174.

4.10. Карпенко Є. В. Ідентичність та емоційна компетентність в епоху постмодерну. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві*: збірник тез всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 21 жовтня 2016 р. / упор. Н. М. Бамбурак. Львів, 2016. С. 123–126.

4.11. Карпенко Є. В. Метод case study у дослідженнях емоційного інтелекту. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: тези доповідей VII всеукр. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 9–10 квітня 2020 р. / голов. ред. Є. М. Потапчук. Хмельницький, 2020. С. 43–44.

4.12. Карпенко Є. В. Пейоративна лексика як маркер емоційно-інтелектуальної дисфункції особистості. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості*: збірник наук. праць за матеріалами II міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 26–27 вересня 2019 р. / ред. колегія О. Є. Блинова, Н. І. Тавровецька. Херсон, 2019. С. 117–118.

4.13. Карпенко Є. В. Позитивна психотерапія в роботі з макропсихотравмами й екзистенційними питаннями клієнта. *Проблеми особистості в освітньому просторі держави*: матеріали круглого столу, м. Львів, 15 квітня 2015 р. Львів, 2015. С. 129–132.

4.14. Карпенко Є. В. Ціннісний копінг як поняття і феномен. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи*: матеріали доповідей учасників II всеукр. конгресу із соціальної психології, м. Київ, 7–8 листопада 2019 р. Київ, 2019. С. 153–154.

4.15. Карпенко Є. В., Демкович Х. Теоретичний аналіз дитячих страхів та шляхи їх психокорекції. *Видатні постаті психології: історія та сучасність*: збірник тез IV наук. міжкафедрального семінару (до Дня психолога), м. Львів, 20 квітня 2017 р. Львів, 2017. С. 44–49.

4.16. Карпенко Є. В., Карпенко З. С. Методологічна триангуляція в організації емпіричних психологічних досліджень. *Психолого-педагогічні координати розвитку*

особистості : зб. наук. матеріалів I міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 2–3 червня 2020 р. Полтава, 2020. С. 110–114.

4.17. Карпенко Є. В., Карпенко З. С. Психологічні знаряддя і герменевтичні механізми усвідомлення аксіопсихічних феноменів. *Психологія людини: свідомість і реальність* : тези VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 30–31 жовтня 2018 р. Ніжин, 2018. С. 312–314.

4.18. Karpenko Y. V. Emotional intelligence as a key for successful personal life fulfilment. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities* : II International scientific conference proceedings, Kaunas, February 22th, 2019. Kaunas : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 21–23.

4.19. Карпенко Є. В., Карпенко З. С. Суб'єктні механізми аксіогенезу особистості. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. Вип. 3–4 (48–49). С. 5–10.

АНОТАЦІЯ

Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія». – Національний університет «Острозька академія», Острог, 2020.

У дисертації обґрунтовано триангуляційну модель емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості на базі метамодерністської методології з використанням змішаних методів емпіричного дослідження.

Визначено поняття «дискурс життєздійснення особистості» та його інтернального, екстернального й інтегративного модусів; представлено взаємозв'язок структури емоційного інтелекту – організмичного чуття й емоційної компетентності – з психолого-герменевтичними механізмами життєздійснення – розумінням та інтерпретацією; виокремлено спарені дискурсивні позиції Спостерігача-Інсайдера, Епігона-Експерта і Читача-Автора; встановлено функції емоційного інтелекту: індивідуації, самоактуалізації, соціалізації, адаптації, самовизначення, життєтворчості; обґрунтовано психологічні механізми емоційного інтелекту: інтуїцію, антиципацію, децентрацію, рефлексію, фасилітацію й емпатію; виокремлено дискурсивні форми персонального життєздійснення: ментатив, наратив і тезаурус; введено у вжиток поняття «дискурсивні дії особистості» як способи пізнання/реалізації смислів; адаптовано психотехнічний арсенал позитивної психотерапії до завдань розвитку емоційного інтелекту; розроблено схему психотерапевтичного наративу як засобу рефлексії ефективності консультативно-терапевтичної роботи; експліковано факторну структуру емоційно-когнітивних чинників життєздійснення особистості в період ранньої дорослості; встановлено медіативну роль емоційного інтелекту як предиктора якості життєздійснення майбутніх психологів.

Ключові слова: емоційний інтелект, організмичне чуття, емоційна компетентність, змішані методи, триангуляційна модель, психолого-герменевтичні

механізми, дискурс життєздійснення, психотерапевтичний нарратив, позитивна психотерапія, рання дорослість.

АННОТАЦІЯ

Карпенко Е. В. Психология эмоционального интеллекта в дискурсе жизнеосуществления личности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности 19.00.07 – «Педагогическая и возрастная психология». – Национальный университет «Острожская академия», Острог, 2020.

В диссертации обоснована триангуляционная модель эмоционального интеллекта в дискурсе жизнеосуществления личности на базе метамодернистской методологии с использованием смешанных методов эмпирического исследования.

Определено понятие «дискурс жизнеосуществления личности» и его интернального, экстернального и интегративного модусов; представлена взаимосвязь структуры эмоционального интеллекта – организмического чутья и эмоциональной компетентности – с психолого-герменевтическими механизмами жизнеосуществления – пониманием и интерпретацией; выделены спаренные дискурсивные позиции Наблюдателя-Инсайдера, Эпигона-Эксперта и Читателя-Автора; установлены функции эмоционального интеллекта: индивидуации, самоактуализации, социализации, адаптации, самоопределения, жизнотворчества; обоснованы психологические механизмы эмоционального интеллекта: интуиция, антиципация, децентрация, рефлексия, фасилитация и эмпатия; выделены дискурсивные формы персонального жизнеосуществления: ментатив, нарратив и тезаурус; введено в употребление понятие «дискурсивные действия личности» как способы познания/реализации смыслов; адаптирован психотехнический арсенал позитивной психотерапии к задачам развития эмоционального интеллекта; разработана схема психотерапевтического нарратива как средства рефлексии эффективности консультативно-терапевтической работы; эксплицирована факторная структура эмоционально-когнитивных детерминантов жизнеосуществления личности в период ранней взрослости; установлена медиативная роль эмоционального интеллекта как предиктора качества жизнеосуществления будущих психологов.

Ключові слова: эмоциональный интеллект, организмическое чутье, эмоциональная компетентность, смешанные методы, триангуляционная модель, психолого-герменевтические механизмы, дискурс жизнеосуществления, психотерапевтический нарратив, позитивная психотерапия, ранняя взрослость.

SUMMARY

Karpenko Ye. V. The psychology of emotional intelligence within a discourse on an individual's life fulfillment. – Manuscript.

Thesis for a DSc. degree in Psychology, specialty 19.00.07 – «Pedagogical and Age Psychology». National University of «Ostroh Academy». Ostroh, 2020.

The thesis substantiates the triangulation model of emotional intelligence in the discourse on an individual's life fulfilment based on the meta-modernist methodology and mixed methods of empirical research. Thus, emotional intelligence studied within various theoretical approaches, models and concepts was analyzed; the psychological-hermeneutic concept of emotional intelligence was projected on the discourse of an individual's life fulfilment, its triangulation model was substantiated. The application of the mixed methodology for the research organization, selection of diagnostic methods, experimental influence and sampling for the empirical research was described. The nomothetic line of the empirical research on emotional intelligence was realized at the pilot and screening stages; the quantitative analysis of the obtained data was presented. The ideographic (qualitative) research on emotional intelligence in the discourse on an individual's life fulfilment through narrative analysis of psychotherapeutic cases was presented. The application of the mixed methods for the empirical research in the context of the implemented positive psychotherapeutic program for the formative experiment was presented.

The thesis defines the concept of «a discourse on life fulfilment of a personality» as a holistic chronotope of value-targeted modelling and life implementation within a relevant socio-cultural content that takes place through different speech practices. The triangulation model of emotional intelligence in a discourse on an individual's life fulfilment is substantiated; it includes internal, external and integrative modes. The relations of the emotional intelligence structure with the psychological-hermeneutic mechanisms of life fulfilment are presented: 1) the internal mode is associated with the dominance of the bodily sensation and the hermeneutic mechanism of understanding; 2) the external mode is associated with emotional competence and the mechanism of interpretation; 3) the integrative mode is associated with a balance of bodily sensation and emotional competence and the closed hermeneutic circle. The paired discursive positions of Observer-Insider in the internal mode, Epigone-Expert in the external mode and Reader-Author in the integrative mode of an individual's life fulfilment are determined, as well as the emotional intelligence functions related to the corresponding discursive positions: individuation for an Observer, self-actualization for an Insider, socialization for an Epigone, adaptation for an Expert, self-determination for a Reader, life creation for an Author. The psychological mechanisms of emotional intelligence in the discourse of an individual's life fulfilment are substantiated: intuition and anticipation in the internal mode, decentration and reflection in the external mode and facilitation and empathy in the integrative mode of an individual's life fulfilment. The discursive forms of an individual's life fulfilment are singled out: mentative in the internal mode, narrative in the external mode and a thesaurus in integrative mode. The introduced concept of «discursive actions of a personality» represent ways to actualize the axiological potential of emotional intelligence, in particular: comprehension and acceptance of meanings in the internal mode, finding and mastering meanings in the external mode and meaning synthesizing and implementation in the integrative mode.

The psychotechnical arsenal of positive psychotherapy was adapted to the tasks of emotional intelligence development in order to improve the human life quality. The scheme of psychotherapeutic narrative as a means reflecting efficiency of consultative-

therapeutic work with a client is developed. The factor structure of emotional-value, target and reflexive-evaluative factors of an individual's life fulfilment at early adulthood is explained and the predictors of future psychologists' life quality were determined. Emotional intelligence for future psychologists performs the function of mediation-coordination and service of their value-targeted aspirations.

Key words: emotional intelligence, bodily sensation, emotional competence, mixed methods, triangulation model, psychological-hermeneutic mechanisms, discourse of life fulfilment, psychotherapeutic narrative, positive psychotherapy, early adulthood.

Підписано до друку 5.07.2020.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура "Times New Roman". Ум. друк арк. 1,9
Наклад 100 пр. Зам. № 92 від 5.07.2020.

Друк: підприємець Голіней О. М.
76000, Україна, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128,
тел.: (0342) 580 432, +38 066 481 66 01,
+38 050 540 30 64
e-mail:gsm1502@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
Серія В01 № 585433 від 19.07.2002 р.